

ALEKSANDRA ZOK-SMOŁA
Uniwersytet Śląski
Katowice

Język polski w krainie kangurów¹

Robert Dębski, 2009, *Dwujęzyczność angielsko-polska w Australii. Języki mniejszościowe w dobie globalizacji i informatyzacji*, Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków, ss. 249.

Zjawisko emigracji jest silnie związane z losami narodu polskiego. Niezależnie jednak od przyczyn, które zmuszały lub skłaniały Polaków do opuszczenia ojczyzny i osiedlania się poza jej granicami, wychodźstwo otwarło pole dla badań językoznawczych, oscylujących wokół zagadnień związanych z funkcjonowaniem i uczeniem się polskiego na obczyźnie.

Problematyka badań nad językiem polskim poza krajem stała się szczególnie aktualna po wejściu Polski do Unii Europejskiej – poakcesyjna emigracja zarobkowa dotyczy jednak wyłącznie krajów zachodnioeuropejskich, głównie zaś anglosaskich. Znacznie słabiej eksplorowany jest natomiast problem przyswajania i utrzymywania języka polskiego poza granicami Europy.

Na rynku wydawniczym w 2009 roku, nakładem Wydawnictwa Uniwersytetu Jagiellońskiego, ukazała się monografia Roberta Dębskiego, podejmująca kwestie dotyczące dwujęzyczności angielsko-polskiej w Australii ze szczególnym uwzględnieniem wpływu rozwoju technologicznego (informatyzacji, cyfryzacji) na proces nabywania języka polskiego na emigracji. Już samo nazwisko autora, który w latach 1996–2008 był dyrektorem Horwood Language Centre na Uniwersytecie w Melbourne, sugeruje, że istotnym zagadnieniem poruszonym w monografii będzie wpływ nowoczesnych rozwiązań

¹ Tytuł artykułu stanowi nawiązanie do tytułu powieści dla młodzieży *Tomek w krainie kangurów* autorstwa Alfreda Szklarskiego, która po raz pierwszy ukazała się w 1957 roku.

technologicznych (zwłaszcza internetu) na nauczanie języka mniejszościowego². Rozprawa, na którą składa się wstęp, siedem rozbudowanych rozdziałów i zakończenie, stanowi próbę podsumowania dotychczasowych ustaleń w dziedzinie dwujęzyczności angielsko-polskiej w Australii, prezentuje także wyniki własnych badań nad procesem przyswajania języka przez drugie pokolenie emigrantów³.

Tom otwierają – niezwykle przydatne podczas późniejszej lektury – ustalenia terminologiczne. Autor przywołał dwadzieścia dwie definicje pojęć, którymi posługuje się w pracy. Są wśród nich terminy dotyczące zarówno opisywanych osób (*bilingwista, drugie pokolenie, małżeństwo egzogamiczne, małżeństwo endogamiczne*), jak i procesów związanych z językiem (*nauczanie języka, odchodzenie od języka, przyswajanie języka, transmisja języka, uczenie się, utrzymywanie języka*), a także ogólne pojęcia z zakresu dydaktyki i glottodydaktyki (*akwizycja, domena językowa, dyglosja, dwujęzyczność, dwujęzyczność pełna, dwujęzyczność zrównoważona, język docelony, język ojczysty, język pośredni, języki mniejszościowe, wielojęzyczność, strefa przybliżonego rozwoju*). Zamieszczenie w początkowej części monografii słowniczka używanych w niej terminów jest świadectwem nie tylko próby usytuowania własnych badań na tle koncepcji innych badaczy zajmujących się zagadnieniem dwujęzyczności, lecz także kształtuje kompetencje potencjalnego odbiorcy książki – przywołanie stosowanych pojęć ułatwia odbiór tekstu także czytelnikom niezaznajomionym dotąd z problematyką dwujęzyczności.

Pierwsza część monografii zawiera rozdziały o charakterze teoretycznym, które prezentują tło społeczno-polityczne determinujące dwujęzyczność australijskiej Polonii (rozdział pierwszy) oraz statystyki i badania naukowe jej dotyczące (rozdział drugi), a także sytuację języków mniejszościowych w dobie globalizacji i informatyzacji (rozdział trzeci).

Książkę otwiera próba opisu typowych cech tożsamości narodowej Australijczyków z uwzględnieniem możliwości funkcjonowania w społeczeństwie języków mniejszościowych. Odwołując się do utrwalonych w języku

² Zagadnienie to autor podejmował już wielokrotnie; świadczą o tym jego publikacje naukowe, m.in. wydana w 2008 roku monografia *Od mediów przekazu do mediów uczestniczenia. Transmisja i nauczanie języków mniejszościowych*.

³ „Drugie pokolenie – osoby, których rodzice są imigrantami lub jeden z rodziców nim jest, które osiedliły się w kraju osiedlenia rodziców lub przybyły do tego kraju jako dzieci. W pracy przyjmuje się 12 lat jako wiek krytyczny akwizycji języka ojczystego. Terminem »drugie pokolenie« określa się osoby urodzone w Australii lub takie, które przybyły do Australii przed ukończeniem 12 roku życia” (Dębski 2009, 11).

(np. w jednostkach takich jak: *mateship, poppy syndrome, footy*) cech przypisywanych zbiorowości, autor kreśli, złożony z kilku komponentów, obraz australijskiej społeczności. Ważnym elementem tego opisu jest także przywołanie rysu historycznego przedstawiającego politykę językową Australii, poczynając od 1914 roku, z uwzględnieniem wydarzeń najnowszych, rzutujących na problemy wielojęzyczności i wielokulturowości. Interesujący jest także krótki przegląd opinii wypowiedzianych przez emigrantów na temat Australii i jej mieszkańców – na uwagę zasługują zwłaszcza różnice obyczajowe, a także te związane z grzecznością językową. Co ciekawe, pomimo ogólnego zadowolenia z decyzji o emigracji przedstawiciele Polonii negatywnie oceniają australijski system edukacji.

Nieco inny charakter ma natomiast rozdział drugi, którego celem jest rewidzja danych statystycznych i badań naukowych dotyczących zjawiska dwujęzyczności angielsko-polskiej. Informacje dotyczące liczebności Polonii w Australii poprzedzone zostały przywołaniem różnych definicji pojęcia *dwujęzyczności*, z uwzględnieniem kategorii domeny językowej oraz zjawisk, takich jak odchodzenie od języka czy utrzymywanie go. Przedstawione w toku wywodu dane statystyczne (cytowane za Michaeliem Clyne'em oraz opracowane na podstawie informacji pochodzących z Australijskiego Biura Statystycznego) odnoszą się do liczebności zamieszkujących Australię osób urodzonych w Polsce i polskiego pochodzenia, ich wieku, a także używania języka mniejszościowego (polskiego) zarówno w domu, jak i w sieciach społecznych, a także w mediach (w różnych domenach interakcyjnych oraz w organizacjach polonijnych, w kościele i w cyberprzestrzeni). Kolejne dane przedstawiają natomiast skalę odchodzenia od języków mniejszościowych w pierwszym i drugim pokoleniu emigrantów. Istotnym elementem jest także wskazanie na czynniki przyczyniające się do utrzymywania lub odchodzenia od języka polskiego w Australii, wśród których wymieniono wartości rdzenne (język, kultura, religia, rodzina), długość pobytu, sytuację polityczno-społeczną panującą w kraju zamieszkania, miejsce zamieszkania, płeć, wartość języka, wizyty w Polsce oraz uczęszczanie do szkoły australijskiej. W końcowej części rozdziału przywołano nazwiska badaczy podejmujących problematykę języka bilingwistów – autor odwołał się do badań prowadzonych przez Annę Wierzbicką, Elżbietę Sękowską oraz – niewymienionego w bibliografii – Rolanda Sussexa.

W ostatnim z rozdziałów teoretycznych omówione zostały zjawiska globalizacji i informatyzacji, a także ich korelacja z nauczaniem języków oraz językami mniejszościowymi. Ważny aspekt opisu stanowi zwłaszcza socjolin-

gwistyczne spojrzenie na języki w dobie globalizacji. Analizując wpływ komunikacji elektronicznej na uczenie się i nauczanie języków, autor przywołuje inne czynniki (czasowy, psychologiczno-społeczny, językowy, materiałowy i indywidualny) mające wpływ na organizację procesu nauczania oraz różne teorie akwizycji języka (interakcyjną, społeczno-kulturową, aktywności). Omówiona zostaje także rola tożsamości, nauczania interkulturowego, nauczania projektowego oraz nowych form komunikacji i komunikatorów elektronicznych w uczeniu się i nauczaniu języków.

Najbardziej interesującą część pracy stanowi prezentacja wyników badań autora, które mają charakter wielopłaszczyznowy, składają się na nie bowiem: przeprowadzona wśród emigrantów drugiego pokolenia ankieta dotycząca dwujęzyczności angielsko-polskiej (rozdział czwarty), studia przypadków mieszkających w Australii osób dorosłych, które z różnych powodów podtrzymują użycie języka polskiego (rozdział piąty), oraz studium przypadku dwujęzycznego dziecka (rozdział szósty). Badania autora dopełnia szczegółowy opis sposobów unowocześniania szkoły polonijnej w jednej z dzielnic Melbourne.

Przeprowadzona wśród pięćdziesięciorga zamieszkałych w Australii reprezentantów drugiego pokolenia emigracji ankieta (pogłębiona przeprowadzonymi później wywiadami) dotyczyła kwestii związanych z tożsamością respondentów (skorelowaną z użyciem języka), sposobem wartościowania przez nich języka polskiego, z czynnikami mającymi wpływ na dwujęzyczność odbiorców, związkami z Polską, a także użyciem mediów w języku polskim i ich wpływem na znajomość polszczyzny. Starannie uporządkowane i stabelaryzowane dane liczbowe, a także procentowe, zostały zilustrowane licznymi wypowiedziami respondentów. Ciekawych informacji dostarcza już jednak część wstępna ankiety – okazuje się bowiem, że zdecydowany odsetek reprezentantów drugiego pokolenia emigracji deklaruje znacznie (58%) lub nieco (34%) lepszą znajomość języka angielskiego od polskiego.

Rozdział piąty stanowi omówienie przypadku trojga osób dorosłych reprezentujących drugie pokolenie emigrantów ze szczególnym uwzględnieniem roli, którą w odbudowywaniu i utrzymywaniu relacji z rodziną i innymi Polakami odgrywa internet. Niezwykle trafny okazuje się silnie różnicujący dobór osób poddanych badaniu. Barbara jest nauczycielką i działaczką polonijną, której w rodzinnym domu wpojono afirmatywny stosunek do Polski, Edward – Żydem, w którym rodzice zaszczytli negatywny wizerunek Polaka antysemitę, z kolei przed Piotrem znajomość języka polskiego otworzyła nowe perspektywy zawodowe. Różne sytuacje życiowe emigrantów

drugiego pokolenia wpłynęły także na odmienny sposób postrzegania przez nich kraju przodków i języka polskiego. Dla Barbary wychowanej w domu pełnym polskich akcentów ważnym elementem języka są zakorzenione w nim (konkretnie zaś utrwalone w przysłowiach i wyrażeniach) typowo polskie wartości (np. dom, rodzina, gościnność). Z kolei dla Edwarda, który ma świadomość faktu, że jego polszczyzna nie jest nienaganna, szczególnie istotne jest poznawanie współczesnego (także potocznego) języka polskiego – intryguje go zwłaszcza użycie przeniesionych na grunt polski wyrazów angielskiego pochodzenia. W wypadku Piotra istotna zdaje się zmiana jego postawy w stosunku do Polski, a także komunikacyjny, a więc nieco „konsumpcyjny” sposób podejścia do języka polskiego. Trójplaszczynowa perspektywa oglądu pozwala na uchwycenie różnych motywacji reprezentantów drugiego pokolenia australijskich emigrantów do podtrzymywania znajomości języka polskiego. Pewien niedosyt potencjalnego czytelnika może wynikać jednak z braku komparatystycznego podejścia do trzech przywoływanych studiów przypadku – pominięto bowiem (także w podsumowaniu rozdziału) ogólne uwagi na temat sytuacji językowej emigrantów drugiego pokolenia, formułowane refleksje odnoszą się wyłącznie do kwestii jednostkowych.

Podobny charakter ma rozdział szósty, w którym studium przypadku dotyczy dwujęzycznej dziewczynki. Zasadniczą różnicę pomiędzy sposobem opisu osób dorosłych a dziecka stanowi podejście badawcze – dorośli bilingwiści opisywani są z perspektywy synchronicznej, natomiast opis dwujęzycznego dziecka ma charakter procesualny, obserwacje dziesięcioletniej – w momencie rozpoczęcia badania – Agnieszki trwały przez cztery lata. Znaczącą rolę odegrały tu świadome zabiegi rodziców, zmierzające do przyswojenia przez dziewczynkę języka polskiego. Nabywanie języka przez mieszkające w Australii dziecko, należące do drugiego pokolenia emigrantów, nie jest zatem – jak miało to miejsce w wypadku omówionych wcześniej dorosłych bilingwistów – zupełnie dobrowolne, rodzice stymulują bowiem córkę do komunikowania się w języku polskim, wskazując m.in. na potencjalne możliwości (zwłaszcza technologiczne) posługiwania się polszczyzną.

Zasadniczym celem przedstawienia studiów czterech przypadków było zaprezentowanie nowoczesnych technologii komputerowych wykorzystywanych w celu przyswajania czy utrzymywania języka. Intensywny rozwój w tej dziedzinie obserwowany w ostatnich latach nie pozwala jednak na rzetelną ocenę zasobu przywoływanych rozwiązań, które są nieadekwatne do aktualnej, szybko zmieniającej się rzeczywistości komunikacyjno-cyfrowej. Wśród przywołanych środków znalazły się bowiem narzędzia takie jak: poczta elektro-

niczna, mailowe grupy dyskusyjne, blog, komunikatory internetowe (np. Gadu-Gadu, Skype), programy do tworzenia stron internetowych, systemy wideokonferencyjne. W repertuarze wykorzystywanych środków brakuje zatem tak popularnych w ostatnich latach portali społecznościowych, a także aplikacji pozwalających na szybką i sprawną komunikację z wykorzystaniem smartfonów.

Ostatni rozdział dotyczy sposobu funkcjonowania działającej w Melbourne, w dzielnicy Albion, szkoły polonijnej oraz wykorzystania w niej różnych strategii nauczania związanych z technologiami komunikacji globalnej. Opis realizowanego w szkole projektu poprzedza jej szczegółowa charakterystyka, uwzględniająca zaplecze elektroniczne placówki, jej plany i program kształcenia w latach 2006–2009, a także kontekst edukacyjny, na który składają się określone standardy nauczania (*Victoria Essential Learning Standards*). Autor skupia uwagę na projekcie *Moja Australia, moja Polska*, realizowanym we współpracy ze szkołą w Polsce, a mającym na celu weryfikację wiedzy na temat obydwu krajów i ich mieszkańców. Współpraca zaowocowała nawiązaniem korespondencji pomiędzy uczestnikami projektu – nauczanie języka miało zatem charakter włączający. W książce wskazano również na specyfikę zadania prowadzonego z wykorzystaniem metody *WebQuest*, polegającego na szczegółowym zaplanowaniu wyjazdu do Polski przy użyciu dostępnych źródeł internetowych. Całość rozdziału ma zatem na celu nie tylko egzemplifikację sposobów wykorzystania globalnej sieci w procesie nauczania języka, stanowi także cenną inspirację dla prowadzących zajęcia językowe lektorów.

Książkę zamyka aneks, na który składają się: formularz ankiety przedstawionej w rozdziale czwartym, opis standardów, dziedzin i wymiarów *Victoria Essential Learning Standards* ze szczegółowym uwzględnieniem dziedziny LOTE (*Languages Other Than English*) oraz zaprezentowane w rozdziale siódmym zadanie typu *WebQuest*. Całość dopełniają obszerna bibliografia oraz fotografie przedstawiające samego autora, australijską Polonię, a także reprezentatywne dla Australii miejsca.

Dwujęzyczność angielsko-polska w Australii to książka, która zasługuje na uwagę ze względu na innowacyjny sposób podejścia do procesów nabywania i utrzymywania języka przez Polonię w Australii. Publikacja jest niezwykle wartościowa zarówno ze względu na podjętą w niej tematykę wpływu procesów globalizacji i informatyzacji na akwizycję języka, jak i liczne odniesienia do dziedzin pokrewnych, m.in. historii czy socjologii. Stanowi ciekawą propozycję lekturową nie tylko dla językoznawców, lecz również dla (glotto)dydaktyków, socjologów, emigrantów, wreszcie – osób zainteresowanych samą Australią i jej mieszkańcami.